

o fenoménech, které jsou dnes v souvislosti se strachem ze zločinu studovány či diskutovány. Je to ale právě sociální, geografický a politický kontext, co musíme mít při čtení této knihy stále na paměti.

Jana Vitvarová

Peter Gruss (ed.): *Perspektivy stárnutí: z pohledu psychologie celoživotního vývoje*

Praha, Portál 2009, 224 s.

Kniha týmu mnichovského institutu Maxe Plancka pro vzdělávání představuje nové poznatky této organizace v oblasti výzkumu stáří a stárnutí. Jde o publikaci multidisciplinární, v jedenácti kapitolách tak najdeme příspěvky psychologů, sociologů, ale i biologů a lékařů. Přestože není publikací primárně sociologickou, poskytuje velmi cenné poznatky i sociologům, kteří se tomuto aktuálnímu tématu věnují.

Úvodní kapitola „Stáří a stárnutí jako oslava rovnováhy: mezi pokrokem a důstojností“ Paula B. Baltese už svým názvem naznačuje závažný etický problém spojený se stářím. Zatímco třetí věk, tedy rané stáří, je stále přesvědčivěji pozitivním a aktivním životním úsekem, ve čtvrtém věku přestává platit spojení mezi dlouhým a dobrým životem (s. 22). Cílem odborníků by podle autora proto nemělo být ani tak prodloužení této etapy, jako spíše její maximální možné zkvalitnění. Baltes také zdůrazňuje, že dobrá tělesná kondice je ve stáří důležitá i pro zachování duševní aktivity. Stárnutí totiž způsobuje, že vynakládáme stále více své duševní aktivity pro pohyb a koordinaci těla, a zbývá nám jí tak méně pro jiné účely (s. 16). Pohyb a fyzická aktivita jsou tedy důležité nejen pro zachování fyzického, ale i psychického zdraví.

Na Baltesovu kapitolu přímo navazuje neurobiolog Gerd Kempermann ve druhé kapitole, jejímž původním spoluautorem měl být právě autor úvodního textu. Zámě-

rem článku tak bylo propojení psychologického a neurobiologického pohledu. Kvůli Baltesově úmrtí však byla publikována pouze neurobiologická část kapitoly. Kempermann se věnuje plasticitě mozku a možnostem zachování kognitivních schopností pomocí soustavného tréninku. Dokazuje, že i starý mozek má velkou vývojovou schopnost. Připomíná také Baltesovu teorii selekce, optimalizace a kompenzace, která popisuje způsob, jakým se lidé s vlastním stárnutím vypořádávají.

Třetí kapitola z pera Jamese W. Vaupela a Kristiny G. von Kistowski nás posouvá z individuální roviny do roviny celospolečenské. Autoři upozorňují na to, že nárůst střední délky života je stále podceňován jak jednotlivci, tak státním aparátem. Věnují se pravděpodobně budoucí věkové struktuře Německa a ukazují, jak výrazný je nárůst dlouhověkosti v současnosti i jaký pravděpodobně bude v nejbližší budoucnosti. Ukazují také dopady této demografické proměny země na trh práce, pokud by byla zachována současná legislativa, zvyky a předsudky vůči stáří. Nastihují tak neradostný výhled, který můžeme vzhledem k podobnému demografickému vývoji aplikovat i na Českou republiku.

Následující čtyři kapitoly mohou být z pohledu sociologa obtížněji srozumitelné, protože jsou biologického a genetického zaměření, ale i tak je užitečné se s nimi seznámit. Nejdříve se Annette Baudisch věnuje stárnutí z pohledu evoluční biologie. Navazuje na ni biolog stárnutí Adam Antebi, který se ptá, jak je možné ovlivnit (respektive prodloužit) délku života. Aktuální výsledky tohoto výzkumu přitom prezentuje nejen na modelových organismech, ale předkládá i znalosti o reakci lidského těla. Přestože genetika hraje při stárnutí významnou roli, následující kapitola (autor Florian Holsboer) nám ukazuje, jak velký vliv máme na kvalitu našeho života ve stáří my sami. Nepřímo na toto téma navazuje i kapitola Floriana Holsboera a Hanse R. Schölera, která předvádí možnosti léčby

rozvíjené molekulární biologií. Autoři se zaměřují na to, co by přinesla možnost poskytnout vysoce individualizovanou léčbu, která by reagovala na stárnutí a rozvoj stařeckých onemocnění jako na skutečně velmi individuální proces.

Osmou kapitolu nazval Ulman Lindemberger „Technologie ve stáří; šance z pohledu výzkumu chování“. Kapitola psaná v optimistickém duchu ukazuje možnosti využití nových technologických pomůcek pro kompenzaci úbytku kognitivních schopností ve stáří. Autor mluví o vysoce individualizovaných pomůckách, které by mohly pomoci zachovat osobní autonomii do vyššího věku. Svým majitelům by podle jejich individuálních potřeb pomáhaly např. s orientací ve městě, zajištěním nákupů nebo jim připomínaly jejich pravidelné aktivity. Z textu bohužel není patrné, nakolik jsou tyto nové kompenzační pomůcky dostupné a využitelné pro uživatele. Kapitola však není jen oslavou moderní technologie, autor velmi střízlivě upozorňuje na možná negativa. Jeho poznámka, že masivní využívání automobilové navigace by mohlo vést ke zhoršení prostorové představivosti a orientace, rozhodně vybízí k zamyšlení.

O potřebě celoživotního učení v současné společnosti již není sporu. V kapitole Ursuly M. Staundiger a Jürgena Baumerta se čtenář může seznámit jednak se situací v oblasti učení ve vyšším věku v Německu a v první části kapitoly také s limity, které vyšší věk pro přijímání nových poznatků představuje. Němci, stejně jako Češi, participují na dalším vzdělávání nedostatečně. Tuto nízkou participaci nelze podle autorů ospravedlnit stárnutím. Příklady několika výzkumů ukazují, že starší osoby mohou vzhledem ke svým rozsáhlým a dobře strukturovaným vědomostem v jednom oboru podávat srovnatelný výkon s mladšími kolegy (s. 156). A nejenom to, dokazují také, že lidé jsou schopni vypořádávat se až do vysokého věku s obtížnými situacemi, a to i díky tomu, že s přibývajícím věkem roste preference vnímání a zpracování pozitiv-

ních emocí (s. 159). Jako určitý mezník nejenom ve schopnosti učení, ale i v celkové kvalitě života vidí až přechod do čtvrtého věku.

Kapitola „Historie a sociální relativita stárnutí“ Michaela Stolleise se z koncepce monografie poněkud vymyká. V úvodních spíše filozoficko-historických pasážích se Stolleis zamýšlí nad vnímáním stáří v různých historických etapách od antiky až po současnost a také nad přesunem zájmu nejrozličnějších vědeckých disciplín k tématu stáří a stárnutí. Navazuje částí o proměnně a ustanovení věkových norem, téma se mu však rozplývá a věnuje se spíše život a čas strukturujícím formálním normám obecně. Tvrzení, že „za normálních okolností odcházejí lidé do důchodu stále ještě po dovršení 65. roku věku“ (s. 178), vnáší pochybnosti do toho, nakolik je autor obeznámen s ostatní produkcí Institutu Maxe Plancka či s německou realitou, neboť v prvních kapitolách knihy byl problém s častými předčasnými odchody do důchodu v Německu explicitně zmiňován (např. s. 55). Za zmínku naopak stojí Stolleisův kritický pohled na snahu o zesílení ochrany starých lidí pomocí sociálního, civilního i trestního práva, protože taková právní ochrana by podle něj mohla znamenat omezení jejich svéprávnosti a nebezpečí jejich sociální izolace. Po přečtení celé kapitoly však čtenář zůstane poněkud zmaten, protože po dobu jejího čtení marně hledal editorem avizované aktuální poznatky v oblasti stárnutí.

Monografie je zakončena kapitolou sociologa Wolfganga Streecka „Politika stárnoucí společnosti: od generační smlouvy ke generačnímu konfliktu?“, v níž autor upozorňuje na velmi významný, i když zatím poněkud opomíjený důsledek stárnutí společnosti, kterým je stárnutí členské základny politických stran i odborových hnutí. Zatímco „šedé“ politické strany představují všude v Evropě zatím spíše kuriozitu, výrazně stoupá věk členů všech politických stran i odborových hnutí. A to i díky tomu, že méně mladých lidí je ochotných do těch-

to organizací vstoupit. Stárnou i političtí reprezentanti, takže už neplatí, že známkou pokroku a vývoje jsou pouze mladí vládní politici (s. 195). Tyto „stárnoucí politické strany“ z obavy ze ztráty volebních hlasů velmi obezřetně plánují restrikce nejružnějších sociálních dávek. Přitom, jak Streeck upozorňuje, čím déle budeme s reformami ve stárnoucí společnosti otálet, tím obtížnější bude jejich realizace, a v době, kdy demografické změny překročí určitý nám neznámý mezník, už může být na jakékoliv institucionální zásahy pozdě (s. 199).

Peteru Grussovi se v monografii povedlo zdařile propojit znalosti o stáří a stárnutí z mnoha vědních oborů. Vznikla tak publikace užitečná všem, kteří se tomuto tématu věnují. Z pohledu sociologa vítám možnost seznámit se s poznatky biologů, genetiků a lékařů o proměně kognitivních schopností ve vyšším věku i o aktuálních možnostech prevence a léčby nejzávažnějších onemocnění spojených se stářím. V celé knize je patrné, jak zásadní máme my sami svým životním stylem vliv na kvalitu našeho života ve vyšším věku. Ukazuje také, že vyšší věk není překážkou v získávání nových poznatků a přiměřená fyzická aktivita je důležitá pro zachování nejen tělesného, ale i duševního zdraví. Optimistický pohled na stáří nás však opouští s přechodem do čtvrtého věku, v němž i současný výrazný medicínský a technologický pokrok naráží na své limity.

Marcela Petrová Kafková

**Suman Fernando, Frank Keating (eds.):
Mental Health in a Multi-Ethnic Society:
A Multidisciplinary Handbook**

Hove, East Sussex, VB, Routledge 2009,
299 s.

Recenzovaná publikace je společným dílem autorů a editorů Sumana Fernanda, psychiatra a univerzitního lektora na Kentské univerzitě v Canterbury, a Franka Keatinga, so-

ciálního pracovníka a lektora na téže univerzitě. Autoři redigovali toto již druhé vydání *Mental Health in Multi-Ethnic Society* se záměrem vytvořit všezahrnujícího průvodce programy mentálního zdraví ve světle multikulturní problematiky. Jednotlivé kapitoly jsou příspěvky pracovníků různých britských středisek, která se zabývají mentální péčí a aplikují některé inovativní přístupy, jejichž záměrem je poskytovat kulturně citlivou péči původně ne-evropské populaci.

Kniha má čtyři části: první část se zabývá dnešní situací v mentálním zdravotním systému a okolnostmi, které přispěly k vývoji tohoto stavu, druhá část popisuje některé pokusy o citlivé a spravedlivé řešení problémů v systému, třetí část popisuje modely, které se zdají být při řešení daných problémů úspěšné, a poslední – závěrečná – kapitola shrnuje předešlé kapitoly a nabízí pohledy do budoucna.

Autoři nejdříve odhalují jevy institucionálního rasismu, které se ukazují v liberální Británii 21. století jako inherentní a stále přítomné. Popírají, že by koncept etnika a kultury nahradil zastaralý koncept rasy, ba naopak vidí v antimuslimském sentimentu po 11. září 2001 vzestup klasického rasismu, který se jen skrývá v nové terminologii. Mezi jinými tvrzeními o konceptu „rasy“ prohlašují, že antisemitismus není nenávisť vůči kultuře či náboženství, ale vůči „rase“ (s. 15, uvozovky R.T.). Přitom zdůrazňují, že tmavá pleť předurčuje jedince k tomu, aby byl vnímán coby biologicky podobný dalším jedincům tmavé pleti, a tím byl vystaven stereotypizovanému přístupu s mnoha předpoklady spojenými spůvodem v „nevyvinutých“ zemích a „primitivních“ kulturách (s. 18). Fernando se v kapitole „Inequalities and the politics of ‘race’ in mental health“ dokonce snaží ilustrovat otevřený rasismus klasických teoretiků, jakými byli Sigmund Freud a hlavně C. G. Jung (s. 46). Cituje například Jungův výrok o tom, „že Američané jsou jiní, protože trpí ‚rasovou infekcí‘ způsobenou je-